

ADALÉKOK IV. KÁROLY KIRÁLY ÉS ZITA KIRÁLYNÉ
POPULÁRIS TISZTELETÉNEK SZAKRÁLIS ELEMIEIHEZ*

„Üdvözlég hazámnak koronás Királya
Imádság, reménység kísér fel a trónra.
Áldás Királynénkra, szépséges Zitádra
S aranyzóke fürtös, édes kis Ottódra
Tietek szívünknek lángoló imája,
Törhetetlen hűsége, rajongása, vére!”
(Bakó Ádám)

Utolsó királyunkról az utókor emlékezetében a világháború elvesztése, a trianoni országvesztés kapcsán egy alapjában véve jó szándékú, de határozottan bukott uralkodókép bontakozik ki.¹ Mindazonáltal töredékes emlékek utalnak egy határozottan pozitív szemléletű kép kialakulására, amely azonban a történelmi események miatt megakadt, stagnált, majd Károly 1922-ben bekövetkezett halálával gyökeresen megváltozott. Tanulmányomban egy tervezett nagyobb, az utolsó magyar uralkodópár szakrális tiszteletére vonatkozó kutatás eddigi eredményeit ismertetem, egy eléggé unikális műfaj, az úgynevezett felségfolyamodványok, hódolatok tükrében.

Az uralkodói reprezentáció hagyományában nagy szerepe volt az alattvalók részéről érkező hódolatnyilvánításnak. E hódolat gyökerei a középkori Európa hűbéri rendszerében keresendők, amikor az uralkodó fogadta hűbéresei vazallusi esküjét. Szakrális jellege egészen a 19. századig meghatározó volt, lévén a legtöbb uralkodó Istentől eredeztette hatalmát.² A Habsburg Birodalomban, lényegileg változatlan formában a trónörökösnek járó hódolat maradt fenn legtovább.³ 1806-ban I. Ferenc császár lemondott a német-római császári címről, amely cím a vele járó tényleges hatalommal ellentétben, annál nagyobb presztízzsel bírt. Az 1804-ben megalapított

* A tanulmány az MTA BTK TTI „Lendület” Szent Korona Kutatócsoport által elnyert Lendületi II. kutatási projekt (2012–2017) támogatásával készült.

¹ Vö. MAGYAR 2006. 191–197.

² PRASCHL-BICHLER 2007. 204.

³ Utoljára 1835-ben, V. Ferdinánd uralkodása kezdetén. FISCHER-WESTHAUSER 2007. 10.

osztrák császári címhez semmilyen ceremónia nem kötődött, a trónörökös automatikusan megillette az uralkodó halála után. E presztízsvesztésből és a mindenféle ceremóniát nélkülöző új cím miatt, az udvar részéről mindinkább szükségessé vált, hogy az uralkodói hatalom önkifejezését – a reprezentáció végett az uralkodó felé megnyilvánuló hódolatot – valamilyen formában fenntartsák. Ugyanakkor ez nemcsak az udvar részéről, hanem az alattvalók, a nép részéről is igényként merült fel. A korábban pusztán hierarchikus, hűbéri formában megnyilvánuló hódolat a 19. század elején kiegészült a biedermeier világnézetét meghatározó polgáriasodással. Ezen átalakulás eredményezte, hogy mindenféle különösebb ok nélkül, spontán „egy schönbrunni kirándulással egybekötve” is hódolhattak az uralkodónak az alattvalók, amelynek magától értetődően meghatározott engedélyeztetési folyamata volt.⁴ Az újonnan kialakult szemlélet azt eredményezte, hogy az uralkodónak küldött írott hódolatok is egyre népszerűbbé váltak. Formailag lehettek „klasszikus” hódoló nyilatkozatok, üdvözletek, köszönetek, felségfolyamodványok, amelyek viszonzást vártak el, vagy épp ajándékok. Kivitelezésüket és formájukat tekintve széles skálán mozogtak. A művészien kivitelezett alkotások mellett megjelentek az egyszerű „házi készítésűek” is.

A megnyilvánuló hódolatnak kiváltó okai lehettek az uralkodó és az uralkodócsalád életéhez kapcsolódó események: születés, házasság, az évfordulók és a halál kapcsán kifejeződő részvét mellett közvetlenül az állam életében oly jelentős trónra lépés vagy a koronázás.

1916. november 21-én Ferenc József halálakor, az új uralkodó Károly trónörökös lett. Magyarországon, a törvények értelmében csak a koronázással legitimizálhatta hatalmát, amelyre 1916. december 30-án sor is került. Magától értetődően a legtöbb hódoló nyilatkozat ekkor érkezett. Terjedelmi korlátok miatt nem áll módunkban bemutatni, hogy Károly és Zita, uralkodásukat megelőzően, milyen fokú népszerűségnek örvendtek Magyarországon. Könnyen megállapítható viszont, hogy Ferenc Ferdinánd halálát követően Károly, mint trónörökös, egyre ismertebb és népszerűbb lett.⁵ A világháború csak

⁴ PRASCHL–BICHLER 2007. 207–208.

⁵ Jól bizonyítják ezt a neki címzett üdvözletek, hódolatok, vagy épp a korban eléggé elterjedt szokásként keresztapának hívták. Utóbbi esetben külön köszönöm Rákossy

fokozta az ifjú trónörökösbe és nejébe vetett bizalmat. Őszinte vallásosságuk, példás családi életük, a magyarság felé megnyilvánuló jóakarátú megértésük, a béke iránti elkötelezettségük mindinkább kitarásra ösztönzött.⁶

A koronázás iránti igény az uralkodópár legitimációja, az udvari reprezentáció, a propaganda mellett a közvélemény óhaján is kifejeződött. A magyar társadalom számára politikai állástól, társadalmi osztálytól, szereptől függetlenül magától értetődő volt a koronázás megtartása, mivel ez volt a legfontosabb közjogi cselekmény.⁷ A bécsi Haus-, Hof- und Staatsarchiv számos üdvözlőlevelet, hódoló nyilatkozatot őriz, amelyeket IV. Károlynak és Zita királynénak címeztek trónra lépésük és koronázásuk kapcsán. A művészi kivitelezésű, díszesebb példányokat – a különféle ajándékokkal, tárgyakkal együtt – az Österreichische Nationalbibliothek őrzi. A HHStA-ban őrzött üdvözlőlevelek többsége a köznép által küldött kézírásos levél, illetve egyszerű távirat, ritkán egy-egy ajándékkal, melléklettel ellátva. A társadalom legszélesebb rétegeinek különféle képviselői – a gyári munkástól, a budapesti vagy székelyhádi elemi iskolás tanulón, a pozsonyi rabbinövendéken át a tiszadadi „igen alacsony sorsú” 80 éves öregemberig – megtalálhatók a feladók között.

Az üdvözlőlevelek túlnyomó többsége megindokolja, hogy miért és milyen alkalom kapcsán küldték. Ez utóbbi a magyar alattvalók esetében egyöntetűen a koronázás. Annak ellenére, hogy nagyon kevesen láthatták személyesen a koronázást, a híradások, a képes beszámolók révén számukra is személyes fontosságúvá vált, érzelmileg megérintette őket. Mint azt egy „jó honleány” írta:

„A budapesti koronázás, melyen Felséged előtttem ellovagolt, oly mély benyomást gyakorolt rám hogy addig nem tudok nyugodni, amíg ki nem fejezem kimondhatatlan bámulatomat, alátvalói hódolatomat és szeretetemet Felséged előtt. Tudom azonban életem legnagyobb vágya hogy Felséged szeme előtt megjelenjek ki van zárva és ezért még egyszer alázatosan könyörgöm kegyel-

Annának, hogy felhívta a figyelmemet, hogy Károly trónörökösöt választották Ábrányi Kornél ikerfia keresztapjának, 1915-ben. Vö. *Nemzeti Újság* 1938. aug. 15./ 10.

⁶ Életéről, béke iránti elkötelezettségéről lásd LAJOS 1935.

⁷ Jóllehet azért voltak olyanok is, akik pusztán látványosságként tekintettek rá. Vö. MACZÓ 2015. 83-100.

meskedjék zaklatásomat megbocsátani, de csak így tudtam érzelmeimnek kifejezést adni.”⁸

Az érzelmi túlfűtöttséget csak fokozták a Nagy Háború megpróbáltatásai. 1916 ősze a központi hatalmak számára csupa megpróbáltatással járt, Románia hadba lépése súlyosan érintette az Osztrák-Magyar Monarchiát. A hódolatok fokozottan reflektáltak a kialakult háborús helyzetre, az öröm, a lelkesedés mellett állandó jelleggel ott van a háború borús világa. Egy sátoraljaújhelyi özvegy táviratában jelzi: „allatvalói hódolattal és hűséggel imádkozik e szent koronázási napon egy özvegy anya felséged dicsőségéért és boldogságáért kinek öt fia vonult hadba harcolni királyért és hazáért”⁹

Számos hadbavonult családtagja, vagy maga a hadbavonult az üdvözlő mellett leírja átélt élményeit, megemlíti az otthon maradottak nehéz helyzetét.

„Pár sorsaim meg írom az Ő Felségnek es a Felséges Asszonynak az edés kedvös apám meghalt az ev h: oktober ho 1. en edes anyám megmarat ötöd magával házban magam 40 éves fíja az Orosz harczterén Wolhíniában szeréztem betegséget sajnos hogy Korházban fekszek, de az else mozgósításban kízdek és szevédek a hazaert es az Ő Felsége nevében.”¹⁰

– fogalmazott Petrovits János honvéd üdvözlő levele végén.

Egy másik sebesült katona hódolata jeléül verseket küldött:

Hatalmas vitéz...

Zúg a vihar, tenger vize háborog.
A tenger is megérzi a háborút.
Tábor tüze messze veti a lángok,
Feketének látom én a világot.

⁸ Fenyő Böske 1917. január 14-én keltelezett levele, ÖStA, HHStA, Kabinettsarchiv Korrespondenzakten Beilagen. Kt. 33. 936/1916.

⁹ Schleyer Albertné távirata 1916. december 30. ÖStA, HHStA, Kabinettsarchiv Korrespondenzakten Beilagen. Kt. 33. 936/1916.

¹⁰ Petrovits János Üdvözlő Levele, ÖStA, HHStA, Kabinettsarchiv Korrespondenzakten Beilagen. Kt. 33. 936/1916

Lássák egy csöppben mélyét a tengernek,
Ki áldást hoz egy nemzet jövőjének,
Nagytekintélyt, délceg alakja csinál:
Ez a férfi lesz a nagy magyar Király

Az új Királyt felvitték már Budára,
S megkoronázzák most magyar Királynak.
Gyászba borult nemzetnek ez öröme,
Vitézségét magyar ember hirdesse.

Kezében van magyar nemzet jövője,
Fegyvereit diadalra segítse
A nagy Isten, ki a seregek úra
Vessen fátyolt erre a háborúra...

Levelém...
(Őfelségéhez.)

Sipol a szél, kergeti a levelet
Koronázott Királyunknak kezébe.
A kórházból küldöm ezt a levelém.
Őfelsége adja meg azt én nekem,
Hogy irói nemes nevet viseljek
A távolból mint katona kérem ezt;
Dunántuli születésű ember ez.
Ha utolsót fujnak már a trombiták,
Lesz akkora minden lánynak férje tán...
Isten áldjon részben mostan engem mán.¹¹

A háború befejezésének és a béke mielőbbi eljövételének reményét látták a koronázásban, Károly személyében zálogát a békének, hiszen trónra léptekor kiadott proklamációjában ígéretet tett a háború mielőbbi befejezésére. Az ekkor születő „béke királya” kép nem azonos a birodalom elvesztése, illetve 1922-ben bekövetkezett halála utáni „béke királya”, a mártír sorsú uralkodó képével. Utóbbi kialakulására erős hatással volt a vallási, a népeiért életét adó, önfeláldozó uralkodó képe. Uralkodása kezdetén mindinkább a hősi, katonai ideál,

¹¹ Fuchs Miklós hódolatához csatolt versek. ÖStA, HHStA, Kabinettsarchiv Korrespondenzakten Beilagen. Kt. 33. 936/1916.

a békére törekvő, a hazáját mindenáron megvédő vezető képe bontakozott ki.

Egy jászakarajenői népköltő nemzeti szalaggal átkötött hódoló versikéiben Károlyt, mint a haza számára a legideálisabb vezető-megmentőt mutatja be:

„Kinek örökké fog élni,
Dicső, szent neve;
Kit csak értünk alkotott
A „népek” Istene,
Kinek te vagy drága hazám:
Hős emlék jele!
Él-e még bércz koszorúd közt
Árpád Nemzete?

Ki hordja szívébe őseink
Szent erényeit?
Ki védi meg: benne bízva –
Bízó Nemzetit?
Ki kényszeríti térdre
Hazánk elleneit?
Örök imába foglaljuk
Dicső szent Nevit!”¹²

A hazáját mindenáron megvédő, megmentő szerepkör legitimációját az alattvalók világképében csak erősítette a Szent Korona és az általa való koronázás szakrális jelentősége, amely azonban nemcsak Károly, hanem Zita személyére – lévén, hogy őt is megkoronázták – is vonatkozott.

Tompa József tiszaföldvári földműves, napszámos „a dicső Szent Koronázásuk örökméltául” küldte hódolatát, mert

„...minthogy a jó isten! Az Országaiak birodalmának pálcáját
Felséges Kezeikbe ata mint földi istenünknek!! Kikk mint naptól
kölcsonözöt súgarakall tündökölnék e dicső országai milió lakói
között, – A dicső szent Korona minthogy most Felséges felyeikre

¹² Tugyi Sándor verse, ÖStA, HHStA, Kabinettsarchiv Korrespondenzakten Beilagen. Kt. 33. 936/1916.

szálott!! Adja a mindenekúra istene! hogy békés hoszú éveken átt a legjobb drága erő és egészségben méltóztasanak viselni!... És ma mintegy úlyá születet Szeretett Felséges Magyar Királyunk! És szeretett Felséges Magyar Királyné Asszonyunk!... Az országaik dicső Szent Koronájávall Áldásos Békés Hosszú éveken átt a Szeretett Felséges örökös Családjaikall! Hogy e dicső Szent Korona öröke szálhason firól fira, a szivünk mélyéből Szeretett Fenségeim!! Utódjaira!!”¹³

A köznép világképében a koronázás elsősorban vallásinak, és csak másodsorban számított közjogi cselekménynek, ebből adódóan a szentek pártfogását kérték üdvözlükben vagy hódoló imáikban. Egy szegény sorsú parasztasszony „A Boldogságosszűz Mária Dicső fénylő sugara öröm Boldogságával” való áldást kért Zitára, hogy legyen „Magyar ország Dicső királynéja és Hadi árvák özvegyek pátrónusa”.¹⁴ Az uralkodó koronázásakor pedig a „fejére és szent koronályára szályon égből harmat gyanánt Istennek szent áldása”.

Szűz Mária égi közbenjárása mellett számos segítő szent pártfogását is kérték az uralkodópár számára. (1. kép) Feltűnő azonban, hogy Zita védőszentjét nem említették, amely valószínűleg annak tudható be, hogy Luccai Szent Zita tisztelte, és maga a név sem volt elterjedt Magyarországon, emiatt inkább Szűz Mária és Árpád-házi Szent Erzsébet kultusza szolgált alapul. Egy rónaszéki asszony egyenesen Szűz Mária földi szószólójaként tekintett rá, mint

„a szent szűz mennyei királynénk szent képe, kinek helyettese e földön a szent koronával jószágos Királynénk Zitta, ki gyermekét is a Magyarok örömeire dicsőséges Királyunknak neveli.”¹⁵

Zita tulajdonképpen az Erzsébet királyné halála után megüresedett helyet töltötte be a köznép világképében. Elsősorban úgy tekintettek rá, mint „második Erzsébet királyné”. Azonban Zita politi-

¹³ Tompa József hódolata 1917. január 3. ÖStA, HHStA, Kabinettsarchiv Korrespondenzakten Beilagen. Kt. 33. 936/1916.

¹⁴ Zavarkó Mihályné hódolata. 1916. december 26, Tiszapalkonya, ÖStA, HHStA, Kabinettsarchiv Korrespondenzakten Beilagen. Kt. 33. 936/1916.

¹⁵ Lányi Péterné, született Simon Róza 1917. január 24-én keltezett levele, ÖStA, HHStA, Kabinettsarchiv Korrespondenzakten Beilagen. Kt. 33. 936/1916.

kai attitűdje, megnyilvánulásai, gesztusai osztatlan elismerésre leltek a nép körében.¹⁶

Az uralkodópár Magyarország felé megnyilvánuló gesztusai rendkívül pozitívan hatottak a közvéleményre. Ezek közül az egyik legfontosabb volt, hogy ígéretet tettek arra, hogy az év egy jelentékeny részét magyar fővárosukban fogják tölteni, illetve Ottó trónörökös neveltetésénél hangsúlyos szerepet kap a magyar jelleg. Ezen óhajok a legfelsőbb politikai körökből indultak ki, amelyeket a szélesebb tömegek is nagyon hamar magukévá tettek. Hiszen ezek az óhajok nem egyéni, hanem közösségi szempontból voltak fontosak a magyarság és az ország szempontjából. Ezért küldtek Ilosváról szerencsét hozó négylevelű lóherét az uralkodónak az alábbi sorokkal:

„kívánok Felségteknek sok szerencsét jó egészséggel boldogsággal, hosszú élettel. Hogy merre Felségtek fordulni fog mindenütt szerencse kísérje léptűkét, és sok örömük teljék Felséges királyi gyermekükben és szeretett hazánkban, hogy Felségtek óhaja mind teljesüljön a haza javára.”

Egy győri asszony ekképp lelkendezett:

„Éljen éljen éljen a mi új Királyunk a kedves családjával boldogságban a jó isten áldásával akit a jó istenünk a magyar népnek és szegénynek örömeire és boldogságára teremté.

Éljen éljen az új Ő Felsége éljen az új Királyunk mert még az a nap is amikor csak hírül jött hozánk már az is föl vidítja a magyar nép lelkét.”¹⁷

A közvélemény, az uralkodópár felé megnyilvánuló tisztelet, kultusz elsődleges véleményformáló és értékalakító közvetítői a korabeli nyomtatott sajtó, illetve a király vagy a királyi pár arcképével ellátott különféle tárgyak voltak. Terjesztésük összefüggött a dinasztikus és monarchikus reprezentációval és a propagandával.¹⁸ Utóbbi érthető okokból a háború idején még inkább erőteljesebbé vált, sőt,

¹⁶ Jóllehet a későbbiekben a háborús vereséggel és országvesztéssel kapcsolatban megítélése nem volt egyöntetű. Vö. LAJOS 1929.

¹⁷ Czifráné hódolata, ÖStA, HHStA, Kabinettsarchiv Korrespondenzakten Beilagen. Kt. 33. 936/1916.

¹⁸ Bővebben UNOWSKY 2005.

hagyományos eszköztárát a kor leghatékonyabb tömegkommunikációs eszközeivel is kiegészítette.¹⁹ Épp ekkor vált tömegméretűvé a király arcképével megjelenő tárgyak, képeslapok, katonai emléklapok, olajnyomatok, tányérok, poharak gyártása. Olcsóságuk révén elárasztották a piacot, a parasztporták számára is megfizethetővé váltak. Az újságok a modern piaci fogásokkal igyekeztek az olvasói-fogyasztói tábor vásárlói kedvét megőrizni, saját versenyképességüket pedig megtartani. Számos lap különféle – az uralkodópárt ábrázoló – képes mellékleteket bocsátott ki reklámfogásként. Az olvasó számára viszont igen nagy örömet okozott, ahogy a fentebb már idézett győri asszony fogalmazott:

„Hát még a képes ujsá ajándéka amit már a legszeb rámába a szobánkba mély tiszteletel gondosan megőrzünk mert a Fölséges Királyun és Királynénk ajándéka és tiszteljük mind legdrágáb kincsünket a vég halálig...” (2. kép)

Az uralkodópár tiszteletéhez köthető tárgyak sorában sajátos helyet foglalnak el a hímzett emlékképek, katonai obsitok, amelyek közvetlenül kapcsolták az uralkodó felé megnyilvánuló lojalitás szolgálatába tulajdonosát, emocionálisan egyre inkább motiválttá tették, hogy saját vagy szeretteik fényképét beilleszthették a képbe. E tárgyakhoz könnyen hozzá lehetett jutni vásárokon, búcsúkon vagy akár postai úton. Terjesztésük története még feltáratlan, minden bizonnyal a kézimunka-kereskedők a terjesztés nagy részét lefedték. Az általuk kínált házi áldásokkal, szentképekkel szoros rokonságot mutatnak mind formai, mind stiláris tekintetben.²⁰ (3. kép)

A világháború első évétől kezdve bocsátottak ki úgynevezett világháborús emléklapokat, amelyeken rendszerint a központi hatalmak uralkodói képei (Ferenc József osztrák császár és magyar király, II. Vilmos német császár, Ferdinánd bolgár cár és V. Mehmed török szultán) mellett az adott ország zászlóit is feltüntették. Ferenc József halála (1916. november 21.) után képmása helyére Károlyé került. Míg korábban leginkább a csukaszürke k. u. k. egyenruhában ábrázolták, trónra lépte után megjelentek a magyar huszártábornoki egyenruhát, és

¹⁹ Az első világháborús propaganda történetéhez SCHWENDINGER 2011.; KATONA-SZARKA 2014.

²⁰ E kereskedők működéséhez. Lásd LACKNER 2010. 311-326.

a különféle rendek ornátusait viselő képek is. Magyar királlyá történt koronázásakor is ezt viselte – akárcsak elődje, Ferenc József is –, ebből adódóan a birodalom magyar felének szánt „hivatalos” képeken egyöntetűen ebben ábrázolták, ritkább esetekben a Magyar Királyi Szent István Rend ornátusában, mint a rend nagymestere.

A *Világháború emlékképe 1917* felirattal ellátott emléklap (4. kép) a négy szövetséges uralkodó képe mellett a nemzeti zászlókat is felvonultatja. A felső sorban II. Vilmos medalionképét az uralkodó császári koronája díszíti, Károly képét pedig a magyar Szent Korona. Érdekessége, hogy a két kép közül kiemelkedő medalionba Zita királyné képét helyezték, jöllehet az analógiaként felhozható hasonló emléklapokon rendszerint Szűz Mária vagy az Áldó Krisztus kép szerepel. Ritkán, de egyes változatokon előfordul, hogy a trónörökös képét helyezték itt el, szoros rokonságot mutatva az obsit lapokkal.

Jelen esetben tulajdonképp a korábban szakrális jelleggel bíró emlékképek helyett egy teljesen profán szemléletű keletkezett. Zita szerepének kiemelése teljes egészében megfelel a királyné felé rajongásig megnyilvánuló tiszteletnek, amelyről alább lesz szó. A képek elrendezésének variálhatóságát nagyban segítette, hogy külön applikálhatták-varrhatták fel őket a kompozícióra. A személyes kötődést elősegítendő, az alsó medalionba fényképet helyezhettek. Datálásában segít a három évszám 1914-1916 és 1917. Sajnos az egykori tulajdonos fényképe hiányzik, a kép provenienciája nem megállapítható.

Az előzőtől némiképp eltér a *Háborúban és békében népemért és hazámért* felirattal ellátott kép, amely háborús mivoltára csak a szöveg utal. (5. kép) Középen az uralkodócsalád nagyméretű nyomtatott medalionképe látható, amelyet egybe kapcsolódó hímzett virágok fognak körül, felül a Szent Koronával, két oldalán magyar zászlókkal. Az uralkodócsalád koronázási díszben látható. A beállításnál a koronázáskor a budai királyi palotában készített fényképeket vették alapul. Felirata, díszítőelemei, maga a kép egyöntetűen arra utal, hogy a kompozíció kifejezetten a koronázásnak állít emléket.

Mondanivalójában és megformálásában a korábbiaktól teljes egészében eltér az *Isten áldd meg a királyi párt!* című lap (6. kép). Felső részén Szűz Mária a gyermek Jézussal látható, alatta közvetlenül a királyi pár, alatta pedig zászlókkal övezett magyar címer. A kompozíciót a medalionképeket összefogó babér- és tölgylevelek

füzére fogja össze, a két oldalán egy-egy angyallal. A datálásban segít a háborúra utaló szöveg: *Imádkozni fogunk a győzelmes békéért!*

A *Békét adjon az Ég Ura Áldást a Királyi párra* című kép befejezetlen (7. kép). Egyszerű, lyuggatott hímzőpapírra helyezték fel a medallionképeket. Középpontban az Áldó Krisztus, két oldalán az uralkodópárral, felettük a Szent Korona hímezve, amelyet hajdan színes flitterek borítottak.

A kép alsó részére egy századelőn készült képeslap van varrva, amely egy virágokból álló hajót ábrázol egy gerlepárral. Mind mondanivalójában, mind ábrázolásmódjában a kompozíció többi részétől élesen elüt. Készítője személyiségét, ízlésmódját tükrözi, hogy a tulajdonképp pátosszal teli, mintegy szentképpé felmagasztosult ábrázolásba beillesztette a profán, érzelmi-szerelmi töltettel bíró képeslapot. Amennyiben volt mélyebb jelentéstartalma, csak feltételezésekbe bocsátkozhatunk: utalhat a királyi pár köztudottan boldog házasságára, esetleg hogy hajón utaztak madeirai száműzetésükbe. Érdekes, hogy egy Baja környéki magángyűjteményből került elő.²¹

Jóllehet hajdanán ezeket az emléklapokat tömegesen árusították, aránylag kevés maradt fenn az utókor számára. Ritkaságuk oka Károly rövid uralkodása, és a későbbi történelmi korok viszonyulása személyéhez. Megőrződésükben közrejátszott, hogy mint a háborús lapok esetében, a család az emlékfénykép révén személyesen is kötődött a tárgyhoz, más lapok esetében pedig, hogy szentekkel ábrázolták, és őt is szentéletű, mártír uralkodónak tartották.

A hódoló üdvözetek és az emléklapok unikális részét képezik a populáris kultúrának, sajátágos képet nyújtanak utolsó uralkodónk tiszteletére vonatkozóan, amely révén árnyalhatjuk a róla kialakult képet. A közvélemény történelmi tudatában a tragikus sorsú, mártír uralkodó képe rögzült – amelyet kanonizációja csak felerősített –, holott eredetileg korántsem volt így, jóllehet kultuszának kifejlődését gátolta az idő hiánya és a baljós történelmi események.

²¹ Károly király második, sikertelen visszatérési kísérlete után, 1921. november 1-én Bajáról a Glowworm angol monitor szállította madeirai száműzetése felé. Lásd SPEIDL 2012. 255.

„Minden házban szent a képed,
Habsburg, hű a magyar néped;
A Királyunk imádkozik,
Magyarország virágozik.”

IRODALOM

FISCHER-WESTHAUSER, Ulla

- 2007 Allernädigster Kaiser und Herr! Allernädigste. Kaiserin! Über die Huldigungsadressen in der Österreichischen Nationalbibliothek. In: Fischer-Westhauser, Ulla (Hg.): *Geschenke für das Kaiserhaus*. Huldigungen an Kaiser Franz Joseph und Kaiserin Elisabeth, (im Prunksaal der Österreichischen Nationalbibliothek vom 27. April bis 28. Oktober 2007) Christian Brandstätter Verlag, Wien. 10-39.

KATONA Anikó – SZARKA Anita

- 2014 *Képpé formált háború*. Az első világháború nemzetközi képes emlékei az Országos Széchényi Könyvtárban. Osiris Kiadó, Budapest.

LACKNER Mónika

- 2010 Budapesti kézimunka-kereskedők képes árjegyzékei. In: Flórián Márta (szerk.): *Életmód, szemléletmód és a módi változása a parasztság körében a 19-20. század fordulóján*. MTA Néprajzi Kutatóintézet, Budapest. 311-326.

LAJOS Iván

- 1929 *Az „olasz nő” legendája*. Dunántúl Egyetemi Nyomdája, Pécs.
- 1935 *IV. Károly élete és politikája*. Magyar Nők Szent Korona Szövetsége, Pécs.

MACZÓ Ferenc

- 2015 „Háborúzó ország, koronázó főváros”. Az utolsó magyar királykoronázás alulnézetből. In: Toma Katalin–Török Péter (szerk.): *Budapesti hétköznapiak 1914*. A Nagy Háború hátországának életképei. Budapest Főváros Levéltára, Budapest. 83-100.

MAGYAR Zoltán

- 2006 *A Habsburgok a magyar néphagyományban*. Narratív-típusok és történelmi emlékezet. Kairosz Kiadó, Budapest.

PRASCHL-BICHLER, Gabriele

- 2007 Eine Zeremonie und ihr Wandel. Zur Geschichte der Huldigung. In: Fischer-Westhauser, Ulla (Hg.): *Geschenke für das Kaiserhaus. Huldigungen an Kaiser Franz Joseph und Kaiserin Elisabeth*, (im Prunksaal der Österreichischen Nationalbibliothek vom 27. April bis 28. Oktober 2007) Christian Brandstätter Verlag, Wien. 204-209.

SCHWENDINGER, Christian

- 2011 *Kriegspropaganda in der Habsburgermonarchie zur Zeit des Ersten Weltkriegs*. Eine Analyse anhand fünf ausgewählter Zeitungen. Diplomica Verlag, Hamburg.

SPEIDL Zoltán

- 2012 *Végállomás: Madeira*. Királykérdés Magyarországon (1919-1921). Kairosz Kiadó, Budapest.

UNOWSKY, Daniel L.

- 2005 *The Pomp and Politics of Patriotism*. Imperial Celebrations in Habsburg Austria, 1848-1916. Purdue University Press, West Lafayette. 2005.

BEITRÄGE ZU DEN SAKRALEN ELEMENTEN DER
POPULÄREN EHRUNG VON KÖNIG KARL IV. UND KÖNIGIN
ZITA

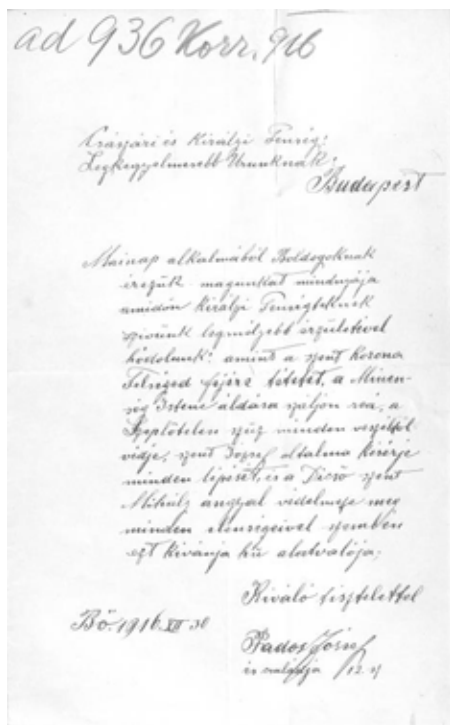
König Karl IV. wurde 1916, inmitten des Großen Krieges Herrscher der Österreichisch-Ungarischen Monarchie. Die aktuelle Aufwertung der dynastischen und nationalen Kulte zeigte sich immer mehr zu den Kriegszeiten.

Diese Studie fasst das kurzlebige Herrscherbild über populäre Andenken zusammen. Der Kult des kaiserlich-königlichen Paares konnte sich in den zwei Jahren seiner Herrschaft nicht entfalten, sondern existierte an und für sich in reiner Form eigentlich als Schlundbach. Der Kult war mehr oder weniger von Anfang an mit der Kriegspropaganda verknüpft. Dabei erschien ein anderer Faktor neben dieser Verknüpfung, und zwar aus der Richtung der christlichen Gesellschaft oder eher für diese als Herrscher- und Ehepaar von beispielhaftem Wert. Die Wert definierende Rolle der symbolischen Politik erschien in religiösem Rahmen.

Nach dem Verlust des größten Teils des Landes durch den Friedenspakt von Trianon und dem 1922 erfolgten Tod des Königs trat eine neue Wende in der Entwicklung ihres Kultes ein. Die symbolischen Inhalte wandelten sich um und wurden ergänzt.

Koronázási bélyegek

1. kép Pados József hódolata

2. kép Lányi Péterné fényképe, amint az uralkodó képe előtt imádkozik

Viszontelárusítók

ügynökök, házalók, vásárosok kapják a leg-szebb selyemhímzésű

Házi-áldásokat

minden nyelvben, paszpartuval, 42 + 52 cm.
nagyságban 5391

Jellinek Hugó
hímzési gyárában
WIEN, VII., Lindengasse 55. sz.

3. kép Házi áldások árusítása (Újsághirdetés)

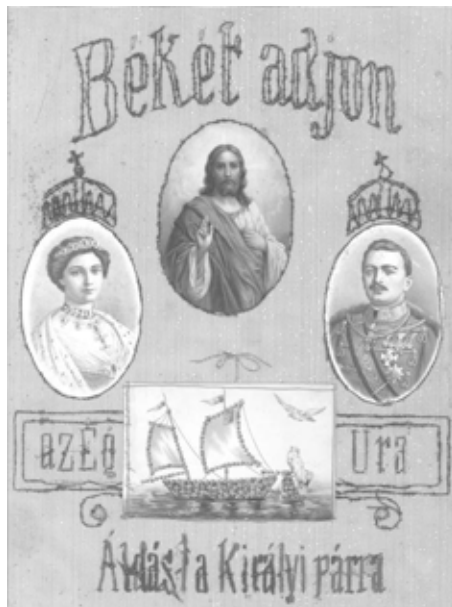
4. kép Világháború emlékképé
1917

5. kép Háborúban és békében
népemért és hazámért

6. kép Isten áldd meg a királyi
párt!

7. kép Békét adjon az Ég Ura
Áldást a Királyi párra